

Zvyšování důchodu z důvodu výdělečné činnosti vykonávané po jeho přiznání

JUDr. Roman Lang, Ph.D.

V PSK č. 5/2010 byl publikován příspěvek věnovaný podmínkám souběhu výkonu výdělečné činnosti s pobíráním starobního důchodu podle právního stavu účinného od 1. 1. 2010. V něm bylo mimo jiné uvedeno, že podle nového znění ust. § 37 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění zákona č. 306/2008 Sb., již není u pracujících poživatelů starobního důchodu, kteří dosáhli důchodového věku, podmínkou nároku na výplatu důchodu sjednání pracovněprávního vztahu na dobu určitou, nejvýše na dobu jednoho roku.

Další novinkou, kterou zákon č. 306/2008 Sb. s účinností od 1. 1. 2010 do oblasti důchodového pojištění přináší, je možnost důchodce požádat o **úpravu (zvýšení)**

JUDr. Roman Lang, Ph.D., působí v České správě sociálního zabezpečení

procentní výměry řádného starobního důchodu **přiznaného podle ust. § 29 odst. 1 nebo 3 (popř. § 74, § 74a, § 76 a § 94) zákona o důchodovém pojištění** (dále též ZoDP) v případech, kdy pojištěnec po přiznání starobního důchodu **vykonává výdělečnou činnost při současném čerpání výplaty této dávky**. Zákonodárce přijal toto opatření v reakci na kritiku, jejímž předmětem byla před rokem 2010 skutečnost, že za tehdejší právní úpravy pojistné odváděné do důchodového systému z výdělečné činnosti vykonávané souběžně s požíváním důchodu nemělo žádný pozitivní efekt na výši pobírané dávky.

Intenzita zvýšení závisí na tom, v jaké výši důchodce svoji dávku pobíranou souběžně s výkonem výdělečné činnosti čerpá. Jestliže si důchodce zvolí pobírání důchodu:

- **ve výši jedné poloviny** (polovinou starobního důchodu se rozumí polovina základní výměry a polovina procentní výměry), zvýší se mu starobní důchod **o 1,5 % výpočtového základu za každých 180 kalendářních dnů výkonu výdělečné činnosti**;
- **v plné výši**, důchod se bude navyšovat o **0,4 % výpočtového základu za každých 360 kalendářních dnů výkonu výdělečné činnosti**. Pracuje-li důchodce nepřetržitě, náleží zvýšení vždy až po dvou letech výkonu výdělečné činnosti (za nepřetržitý výkon zaměstnání se považuje i situace, kdy na kalendářní den skončení bezprostředně navazuje kalendářní den začátku výkonu jiné výdělečné činnosti). Zvýšení náleží také v případě, že poživatel starobního důchodu získá alespoň 360 dnů výdělečné činnosti a zaměstnání ukončí.

Na tomto místě je v reakci na často kladené dotazy třeba důrazně poznamenat, že tato pravidla „efektivity“ se týkají až doby výdělečné činnosti vykonávané po 31. 12. 2009.

Například jestliže konkrétní pojištěnec pobíral od května 2006 starobní důchod a zároveň až dosud (tj. zhruba čtyři roky) souběžně vykonával výdělečnou činnost, nemůže si úspěšně žádat o zvýšení důchodu za dobu výdělečné činnosti získanou v období před 1. 1. 2010. „Efektivní“ doba výdělečné činnosti mu začíná plynout až od 1. 1. 2010, tzn. zvýšení o 0,4 % výpočtového základu mu bude náležet nejdříve od 27. 12. 2010, případně od pozdějšího dne následujícího po dni, ke kterému svoji výdělečnou činnost ukončí; jestliže činnost neukončí a bude pracovat nepřetržitě dál, bude mu zvýšení náležet až od 1. 1. 2012 (tj. po dvou letech), a to o 0,8 % výpočtového základu (viz dále příklad č. 2).

Pro doplnění je nutno uvést, že poživatel starobního důchodu má (a i v minulosti měl) možnost požádat o **zastavení výplaty starobního důchodu z důvodu výkonu výdělečné činnosti**. Za těchto okolností se jeho důchod i v roce 2010 a později zvyšuje podle stejných pravidel, jaká platila do konce roku 2009, tedy o 1,5 % výpočtového základu za každých 90 kalendářních dnů výkonu výdělečné činnosti bez pobírání důchodu.

Do celkového počtu dní (90, 180, 360) se pro účely těchto zvýšení nikdy nezapočítávají doby pracovního volna bez náhrady příjmu a neomluvené nepřítomnosti v práci a doby tzv. omluvných důvodů uvedené v § 16 odst. 4 větě druhé písm. a) ZDP (např. dočasná pracovní neschopnost). To je rozdíl proti hodnocení těchto dob získaných v období před přiznáním důchodu, kdy je k nim z hlediska jejich zápočtu pro důchodové účely přistupováno benevolentněji.

Žádost o zastavení výplaty (snížení výplaty na polovinu/uvolnění/úpravu starobního důchodu) je možno podat na kterékoli okresní (v Praze Pražské, v Brně

Městské) správě sociálního zabezpečení příslušné podle místa trvalého pobytu poživatele důchodu.

Příklad č. 1: Zvýšení náležitosti při výkonu výdělečné činnosti za současného pobírání poloviny důchodu

Pan A. je poživatelem řádného starobního důchodu podle § 29 odst. 1 ZoDP ve výši 13 000 Kč (základní výměra 2 170 Kč + procentní výměra 10 830 Kč). Procentní výměra byla stanovena z výpočtového základu 18 050 Kč za 40 let pojištění (á 1,5 %), tj. 60 % ($18\,050 \times 0,60 = 10\,830$). Od 1. 5. 2010 požádá z důvodu započetí výkonu výdělečné činnosti o snížení důchodu na polovinu, tj. na 6 500 Kč (základní výměra 1 085 Kč + procentní výměra 5 415 Kč).

Postup:

Při nepřetržitém výkonu výdělečné činnosti dosáhne 180 dnů ke dni 27. 10. 2010. Poté může požádat o úpravu starobního důchodu. Na základě žádosti mu bude jeho výše od 28. 10. 2010 upravena takto: procentní výměra plného důchodu se zvýší o 1,5 % výpočtového základu ($18\,050 \times 0,015$), tj. o 271 Kč, tedy na 11 101 Kč (celkem společně se základní výměrou 13 271 Kč). Při podávání žádosti o úpravu důchodu má možnost se rozhodnout, zda si nechá důchod nadále vyplácet ve výši poloviny (tj. 6 636 Kč) nebo již v plné výši (tj. 13 271 Kč).

Bude-li takto s polovinou důchodu pracovat např. 720 dnů (4 x 180 dnů, tj. necelé dva roky – srov. pana B. v příkladu č. 2), zvýší si procentní výměru důchodu o 6 % výpočtového základu, tj. na 14 083 Kč (plná výše), resp. 7 042 Kč (polovina).

Příklad č. 2: Zvýšení náležitosti při výkonu výdělečné činnosti za současného pobírání důchodu v plné výši

Pan B. je poživatelem stejného důchodu ve stejné výši jako pan A. Od 1. 5. 2010 začne vykonávat výdělečnou činnost, avšak nepožádá o snížení důchodu na polovinu, ale ponechá si důchod v plné výši. Výdělečnou činnost vykonává nepřetržitě do 31. 12. 2012. Po dvou letech výkonu této činnosti, tj. po 30. 4. 2012, může požádat o úpravu starobního důchodu.

Postup:

Na základě této žádosti mu bude výše starobního důchodu od 1. 5. 2012 upravena takto: procentní výměra plného důchodu se zvýší o 0,8 % výpočtového základu (dva roky jsou dvě úplná období 360 dnů, přičemž za každé z nich náleží 0,4 %), tj. o 145 Kč ($18\,050 \times 0,008$), tedy na 13 145 Kč.

Pozn. č. 1: V obou příkladech není přihlíženo k valorizacím dávek, k nimž případně dojde v průběhu let 2010 až 2012.

Pozn. č. 2: Tím, že se pan A. vzdal na dva roky poloviny svého důchodu, nevyčerpal za tu dobu z důchodového systému částku zhruba 160 000 Kč; zvýšil si tím pravidelný měsíční příjem z důchodového systému o 1 083 Kč (návratnost zhruba 10 až 12 let). Pan B si sice důchod zvýšil pouze o 145 Kč, ale ze systému pro vlastní potřebu vyčerpal veškerý objem prostředků, na které měl nárok.

Je tedy na zvážení každého jednotlivce, zda zvolí okamžitý prospěch v podobě pobírání důchodu v plné výši (zvýšení o 0,4 % za 360 dnů výdělečné činnosti), nebo zda se části svého okamžitého příjmu vzdá (snížení důchodu na polovinu, popř. úplné vzdání se důchodu) a zajistí si tak do budoucna výraznější zvýšení dávků (1,5 % za 180, resp. 90, dnů výdělečné činnosti).

Ostatní starobní důchody přiznáváné osobám, které dosáhly důchodového věku

Jak je výše uvedeno, pravidlo „efektivitv“ doby výdělečné činnosti vykonávané souběžně s pobíráním důchodu nebo jeho poloviny se uplatní **pouze** u starobních důchodů přiznaných podle ust. § 29 odst. 1 nebo 3 (případně § 74, § 74a, § 76 a § 94) ZoDP.

Nevztahuje se tedy na důchod přiznaný podle:

- ust. § 29 odst. 2 ZoDP (tzv. poměrný starobní důchod),
- ust. § 29 odst. 4 ZoDP (tzv. starobní důchod za podmínek důchodu invalidního) a
- ust. § 61a ZoDP (tzv. starobní důchod transformovaný z důchodu invalidního ke dni dosažení věku 65 let).

U těchto důchodů tedy zvýšení za takovou výdělečnou činnost nenáleží. Neuplatní se u nich ani pravidlo o zvyšování důchodu o 1,5 % výpočtového základu za každých 90 kalendářních dnů výkonu výdělečné činnosti bez pobírání důchodu. Pro jejich poživitele proto nemá žádný finanční efekt žádat si o zastavení výplaty důchodu nebo jeho snížení na polovinu za účelem budoucího zvýšení dávky.

Předčasný starobní důchod podle ust. § 31 ZDP

Také na tuto dávku se pravidlo „efektivitv“ doby výdělečné činnosti vykonávané souběžně s pobíráním důchodu nebo jeho poloviny **nevztahuje**, a to ani pokud její poživitel dovrší hranici důchodového věku. Navíc, jak bylo v minulém čísle PSK uvedeno, je-li výdělečná činnost vykonávána v období, v němž poživitel důchodu přiznaného podle § 31 ZoDP ještě nedosáhl důchodového věku, výplata tohoto důchodu vůbec nenáleží.

Zastavení výplaty důchodu z důvodu výkonu výdělečné činnosti (ať již nucené v období do dosažení důchodového věku, nebo dobrovolné v období po jeho dosažení) může ovšem příznivě ovlivnit výši důchodu. Podle ust. § 36 odst. 2 ZoDP totiž platí, že výše procentní výměry důchodu se:

- pojištěnci, který **po vzniku nároku na tento důchod do dosažení důchodového věku** vykonával výdělečnou činnost a nepobíral přitom starobní důchod, ani invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně, přepočte po skončení této výdělečné činnosti na žádost tak, že se doba této výdělečné činnosti po dni, od kterého byl přiznán starobní důchod, přičte k době pojištění získané do vzniku nároku na tento důchod a současně se o tuto dobu zkrátí doba, za kterou se snižovala výše procentní výměry starobního důchodu,
- zvyšuje pojištěnci, který **po dosažení důchodového věku** vykonával výdělečnou činnost a nepobíral přitom starobní důchod ani invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně, za každých 90 kalendářních dnů této výdělečné činnosti o 1,5 % výpočtového základu.

Za výkon výdělečné činnosti se pro účely těchto zvýšení opět nepovažují doby pracovního volna bez náhrady příjmu a neomluvené nepřítomnosti v práci a doby tzv. omluvných důvodů uvedené v § 16 odst. 4 větě druhé písm. a) ZoDP.

Příklad č. 3: Zvýšení náležející při výkonu výdělečné činnosti bez pobírání předčasného starobního důchodu

Pan C., jehož datum dosažení důchodového věku je 1. 8. 2009, ztratil v lednu roku 2008 v souvislosti s hospodářskou krizí své dosavadní zaměstnání. Ihned se nechal registrovat na úřadu práce a čerpal podporu v nezaměstnanosti v rozsahu

Sociální a zdravotní problematika

celé podpůrčí doby. Jelikož se mu za celou dobu nepodařilo nalézt vhodné zaměstnání, rozhodl se požádat si od 1. 1. 2009 (tj. 212 dnů před dosažením důchodového věku) o předčasný starobní důchodu dle § 31 ZoDP. K požadovanému datu získal 40 let a 240 dnů doby pojištění. Důchod mu byl přiznán ve výši **10 000 Kč** (základní výměra 2 170 Kč + procentní výměra **7 830 Kč**). Procentní výměra byla stanovena z výpočtového základu 13 664 Kč za 40 celých let pojištění (á 1,5 %) s krácením o 0,9 % za každých i započatých 90 kalendářních dnů předčasnosti ($3 \times 0,9 \% = 2,7 \%$), tj. 57,3 % ($13\ 664 \times 0,573 = 7\ 830$). Pan C. pobíral tento důchod dva měsíce.

V průběhu února 2009 se mu podařilo práci nalézt a nastoupil do ní k 1. březnu téhož roku – výplata předčasného starobního důchodu mu byla zastavena. Nové zaměstnání ukončil k 30. 11. 2009, přičemž v období od 1. do 20. 10. byl v dočasné pracovní neschopnosti (DPN). K 1. 12. 2009 požádal o uvolnění výplaty důchodu. Výše důchodu se upraví následujícím způsobem:

Od 1. 3. do 31. 7. 2009 (tj. do dne dosažení důchodového věku) získal 153 dnů doby pojištění. Těchto 153 dnů se přičte k době pojištění získané do vzniku nároku na důchod (tj. bude mít 41 roků a 28 dnů) a současně se o tuto dobu zkrátí doba, za kterou se snižovala výše procentní výměry starobního důchodu (tj. 212 dnů – 153 dnů = pouze 59 dnů). V období od 1. 8. do konce listopadu roku 2009, tj. v období po dosažení důchodového věku, získal ještě 102 dnů (122 dnů minus 20 dnů DPN), za které mu náleží zvýšení 1,5 % výpočtového základu. Nově tedy získal 41 celých roků doby pojištění do dosažení důchodového věku (tj. $41 \times 1,5 \% = 61,5 \%$) + jedno celé 90denní období po dosažení důchodového věku (tj. $1 \times 1,5 \%$).

Krácení za předčasnost se provede již nikoliv za 212 dnů, ale pouze za 59 dnů (tj. $1 \times 0,9 \%$). Celkem tedy nová procentní výměra činí: $61,5 \% + 1,5 \% - 0,9 \% = 62,1 \%$ z původního výpočtového základu 13 664 Kč, tj. **8 486 Kč** ($13\ 664 \times 0,621$), což společně se základní výměrou (2 170 Kč) činí **10 656 Kč**.